

SEVERNA AMERIKA

NARAVNOGEOGRAFSKI OKVIR

a) RELIEFNE ENOTE SI SLEDIJO OD ZAHODA PROTI VZHODU

- **Kanadski ščit**
  - o **predkambrij**, severovzhod
  - o delno potopljen
- **Apalači**
  - o **hercinsko sredogorje**, dvignilo v paleozoiku
  - o vzhodni del ZDA (JZ-SV)
- **gorati zahod = Severnoameriške Kordiljere**
  - o **alpidska orogeneza**, kenozoik
  - o vpliv pleistocenske poledenitve
  - o **od Aljaske do mehiške meje**
  - o sestavlja **več gorstev** (dve verigi): Skalno gorovje (vzhodni del) + Kaskadsko gorovje, Obalno gorovje, Obrežno gorovje in Sierra Nevada
  - o ostri vrhovi, ugasli ognjeniki
- **Velika kotlina** leži med verigama gorstev
- **Kalifornijsko podolje** ob tihoceanski obali
- **Osrednje nižavje**
  - o osrednji del kontinenta (reka Misisipi)
- **obalno nižavje**
  - o ob Mehiškem zalivu
  - o med Apalači in atlantsko obalo
- **Misisipi** – največje porečje, reke z Osrednjega nižavja
  - o pritok Missouri
  - o **izliva se v Mehiški zaliv** – promet, kmetijstvo
  - o najdaljša reka na svetu
- **reka sv. Lovrenca**
  - o izjemna **prometna funkcija**
  - o promet med Atlantskim oceanom in Velikimi jezeri
  - o industrijsko srce
- reke, ki se izlivajo v Tihi ocean so krajše, večji strmec, vodnatost – HE, namakanje, vodna oskrba
  - o **Kolumbija, Kolorado** - večje reke
- **pleistocenska poledenitev** tudi vplivala na površje

b) PODNEBJE SE JE IZOBLIKOVALO V TESNI POVEZAVI Z RELIEFOM

- vsi toplotni pasovi in podnebni tipi (razne izrazito tropskih)
- **temperature upadajo od juga proti severu**
  - o J del pod vplivom **toplih zračnih mas iznad Mehiškega zaliva**

- o S del pod vplivom **mrzlih kontinentalnih polarnih zračnih mas**
- o večkrat pride do suš in pozeb, ker v notranjosti ni večjih ovir
- količina padavin se zmanjšuje v smeri **vzhod-zahod**
  - o **mrtva črta** = ločnica, na **100. poldnevniku**
  - o Z padavin manj kot 500 mm – polsuho podnebje, V več kot 500 mm
  - o ob obali tihega oceana je več padavin, zaradi orografske pregrade
- **tornado** = uničujoči vrtinčasti viharji lijakaste oblike, ki se pojavljajo zlasti v topli polovici leta
  - o nastane, ko pride do **stika toplih zračnih mas in hladnega polarnega zraka** – zračna fronta, pomika se proti severu ali jugu
  - o **Osrednje nižavje**
  - o lokalna nevarnost
  - o velika hitrost vetra

c) ZASTOPANI SO SKORAJ VSI PODNEBNI TIPI IN SKUPINE RASTLINSTVA

- **podnebje večnega snega in ledu**
  - o brez vegetacije
  - o skrajni sever Kanade
- **tundrsko podnebje**
  - o tundra
  - o S Kanade in Aljaska
- **zmerno hladno podnebje**
  - o iglasti gozd
  - o J od tundre, J od julijske izoterme 10 °C
  - o Labradorski tok – na vzhodu južneje tundra
- **kontinentalno vlažno podnebje**
  - o listnati in mešani gozdovi
  - o J in Z od Velikih jezer (kmetijske površine)
  - o Staro populacijsko središče, gosta poselitev
  - o prerije
- **kontinentalno polsuho in suho podnebje**
  - o nizkotravna stepa
  - o Osrednje nižavje Z od 100. Poldnevnika
  - o Redkeje poseljeno
- **oceansko podnebje**
  - o iglasti gozdovi
  - o osrednji del Tihooceanskega pasu (vpliv stalnih vlažnih zahodnih vetrov)
- **sredozemsko podnebje**
  - o mediteransko rastje
  - o obalni JZ (Kalifornija)
  - o zgoščitveno območje

- **subtropsko suho in polsuho podnebje**
  - o puščavsko rastlinstvo
  - o V od goratega zahoda
  - o redko poseljeno
- **subtropsko vlažno podnebje**
  - o vlažni subtropski gozd
  - o JV del ZDA (borov gozd)
- **gorsko podnebje**
  - o gorsko rastlinstvo
  - o gorati del kontinenta

PREBIVALSTVO IN MESTA

a) NESELITEV JE POTEKALA V VEČ VALOVIH

- prvotni naseljenci **Indijanci in Eskimi**
- priseljevali Evropejci - prevladovali **anglosaški priseljenci** v 17. stol.
- **angleščina, francoščina** (Quebec)
- postopna kolonizacija proti zahodu
- indijansko prebivalstvo pregnali proti zahodu
- že v 17. stol. **plantaže tobaka in bombaža** - sužnji iz Afrike
- v 19. stol. poselili zahod - **Irci, VB, Nemci, Italijani, iz vzhodne Evrope, po vojni iz Azije (Z), Latinske Amerike (JZ)**
- Kanada in ZDA imata **omejitveno politiko priseljevanja**
- veliko pride **ilegalno** iz Latinske Amerike

b) AMERIŠKI STAROSELICI MED ŽIVLJENJEM V REZERVATIH IN IZGUBO IDENTITETE

- Eskimi so živeli na polarnih območjih, niso interesna območja priseljencev
- za Indijance naredili **rezervate - gorata, sušna območja, slabe možnosti za gospodarski razvoj**
  - o nekaj jih živi v revnih četrtih v mestih
  - o tam problem: **revščina, slaba izobrazba, alkoholizem**
  - o visoka socialna podpora, izgradili infrastrukturo v rezervatih
  - o soudeleženi pri dobičku od nafte, zemeljskega plina; turizem, igralništvo

c) OD "TALILNEGA LONCA" DO "MOZAIČNE KULTURE" OZ. "KULTURNEGA MOZAIKA"

- **amerikanizacija** = proces, pri katerem priseljenci postanejo Američani
- v Kanadi manj omejevali priseljevanje kot v ZDA, drugačna **politika integracije** - večja naklonjenost k multikulturalnosti
- v ZDA želeli ustvariti **homogeno ameriško nacijo - talilni lonec**
- **ameriški način življenja - skupna ameriška identiteta**
- sedaj se etnična sestava spreminja, več priseljevanja iz Latinske Amerike in Azije

- socialne razlike med priseljenci so vidne
- v revščini veliko špansko govorečih prebivalcev in črncev
- **ameriški črnci**
  - o do nedavnega največja etnična manjšina
  - o velika diskriminacija včasih, sedaj boljše
  - o plantaže, industrijska središča
- **špansko govoreči Američani**
  - o najhitreje rastoča etnična manjšina
  - o veliko ilegalnih prihodov
  - o majhen vpliv v družbi
  - o španščina na nekaterih mestih pogovorni jezik
- **azijski Američani**
  - o najmanj homogeni
  - o največ kitajskega porekla
  - o največ ob tihooceanski obali
  - o na dobrih položajih, zaradi izobrazbe
- izvajajo **pozitivno diskriminacijo**, za zmanjšanje socialnih razlik – državni ukrepi
- danes se kaže **model multikulture Amerike, kulturnega mozaika**; kjer vsaka etnična skupina ohranja svojo identiteto in ni diskriminirana v družbi

d) AMERIŠKO MESTO JE PROSTOR NENEHNEGA SPREMINJANJA

- veliko **mestnega prebivalstva**
- podeželska naselja, pravih vasi ni
- mesta imajo **obliko šahovnice, ceste se križajo z avenijami; ceste in železnice**
- ameriško velemesto sestavljajo **3 deli**
  - o **downtown = poslovno središče**: nebotičniki, storitvene dejavnosti, tu sedeži in uradi podjetij, ponoči se izprazni, ni stanovanj
  - o **notranji del mesta**: okoli downtowna, prehodna cona, različne dejavnosti, nižji sloji, razne etnične **gete** = mestne četrti, **slumi** = najrevnejše četrti; revščina, kriminal, droge, prostitucija; srednji sloj, stanovanja, starejša industrija, trgovine, prometnice
  - o **predmestje**: suburbanizacija, različne četrti enodružinskih hiš, srednji sloj in premožnejši sloji
- v notranjosti mesta slabe razmere
- dejavnosti **selijo v predmestje** (trgovska središča, industrijski parki, hoteli, banke)
- izoblikovala **suburbana poslovna središča (suburbani downtowni)** - predmestja
- **somestje** = več mest skupaj, prepletanje mest
- **megalopolis** = največje somestje na svetu, od Bostona do Washingtona, SV obala, ni enotnega središča, največja mesta, središča gospodarstva, kulture in politike
  - o še več megalopolisev

e) POSELITVENE RAZMERE V ZDA IN KANADI

- **vzhodna polovica bolj poseljena kot zahodna**
- največja gostota preb. je na **območju megalopolisa, starega industrijskega jedra ob Velikih jezerih, severno od jezer in ob reki sv. Lovrenca v JV Kanado**
- druga večja zgoštevitev je **ob Tihooceanski obali** (Vancouver-mehiška meja)
- premestitev industrije iz SV na J in Z
- **velika mobilnost** prebivalstva, veliko selitev

AMERIŠKO KMETIJSTVO VČERAJ, DANES IN JUTRI

a) EDINSTVENA ZEMLJIŠKA RAZDELITEV IN NJENE POSLEDICE

- kmetijstvo razvijalo drugače
- zelo **visoka razvitost in produktivnost**
- po vojni za neodvisnost so začeli prodajati zemljo
- ozemlja **razdelili po obliki šahovnice, na kvadrate in te kvadrate razdelili na sekcije (ena kvadratna milja)**
  - o ena sekcija – središče s šolo, banko, cerkvijo
  - o druge sekcije razdelili – kupili lahko le polovico sekcije - preprečili majhnost kmetij in zemljiško razdrobljenost
  - o **družinske farme**
  - o prometnice še vedno odraz te razporeditve

b) IZOBLIKOVANOST TRADICIONALNIH KMETIJSKIH PASOV

- **ugoden preplet** podnebnih, vegetacijskih in pedoloških razmer v smeri sever-jug in vzhod-zahod
- izoblikovali **tradicionalni kmetijski pasovi**
- naravni in ekonomski dejavniki (oddaljenost od Tržiča, transportni stroški)
- na vzhodu v smeri vzhod-zahod (vlažno)
- na zahodu v smeri sever-jug (suho)
- vzhod – mesna in mlečna živinoreja, poljedelstvo; zahod – ekstenzivna pašna živinoreja
- velikost farm – narašča v smeri od vzhoda proti zahodu
- **mlečni pas**
  - o **južno od Velik jezer, območje megalopolisa ob Atlantski obali**
  - o vsakodnevna potreba po dnevni oskrbi velikih mest z mlekom in mlečnimi proizvodi
  - o vpliv **vlažnega in hladnega podnebja**, siromašne prsti
  - o tukaj tudi **vrtnarstvo**
  - o majhne farme
- **koruzni pas**
  - o **J in JZ od mlečnega pasu**
  - o osnova za razvoj **mesne govedoreje**
  - o že večje farme govedoreje in prašičereje

- o silažna koruza, soja
- **pšenični pas**
  - o **proti JZ in SZ** (sušno podnebje)
  - o monokulturna pridelava pšenice
  - o rodovitne **črne prerijske prsti**
  - o redkejša poselitev
  - o **velike farme**
- **JV del ZDA** je včasih zavzemal **bombažni pas**
  - o danes tu **krmne rastline** za govedorejo
  - o bombaž danes predelujejo na zahodu (namakalna območja)
  - o **perutninarstvo** – dobra klima, dovolj delovne sile, območje nekdanjega bombažnega pasu
- **pas ekstenzivne pašne živinoreje**
  - o najobširnejši pas
  - o **zahodno od mrtve črte, celotni ameriški zahod**
  - o skromno travniško rastje
  - o največja velikost farm
  - o danes tudi **pas namakalnih kulturnih rastlin**
- **pas subtropskih kulturnih rastlin**
  - o **eden v Kaliforniji, drug na Floridi in ob Mehškem zalivu**
  - o pridelava subtropskega sadja, zelenjava, bombaž, riž, zgodnja zelenjava, cvetje
  - o pomembno namakanje
  - o **farme majhne**
- **pas mleka in zelenjave** tudi na severu atlantskega in tihooceanskega obalnega pasu
- v zadnjem času veliko sprememb (nove kulturne rastline, križanje vrst, spremenjene tržne razmere, spreminjanje prehrabnih navad, mehanizacija, kemizacija)
- poznajo **4 agrarne revolucije**

f) POMEN AMERIŠKEGA KMETIJSTVA DOMA IN V SVETU

- prva **kmetijska velesila** (tehnološka razvitost, produktivnost)
- doma pridelajo vso hrano, ki jo potrebujejo, veliko izvozijo
- zaradi nihanja cen na svetovnem trgu letno **spreminjajo deleže površin posameznih kultur**
- ZDA prvi v pridelavi **žita, soje, prosa, bombaža, agrumov, lesa, perutnine, mesa, mleka, masla**
- **čezmerna produkcija**
- Kanada ima **veliko produktivnost**, kljub majhnemu ugodnemu območju (na jugu)
- žitarice, mesna in mlečna živinoreja, krmne rastline, pomembna izvoznica hrane
- **posledica okoljski problemi**
  - o kam z gnojnico, iztrebki

- o erozija prsti (monokultura)
- o čezmerno izkoriščanje podtalnice (namakalne površine)

IZ INDUSTRIJSKE V POINDUSTRIJSKO DRUŽBO

a) INDUSTRIJA SE SELI V SONČNI PAS NA JUG IN ZAHOD

- **SV ZDA in JV Kanade** (nahajališče premoga, železove rude v Apalačih , veliko preb.)
- **težka industrija**
- industrializacija zavzela **območje Velikih jezer** – ugodna prometna povezava
- **manufacturing belt** =s taro industrijsko jedro S Amerike
- največje zgostitev industrijske proizvodnje
- po I. 1960 kriza, veliko industrijskih obratov je propadlo - **pas rje**
- industrija začela premeščati na J in Z
- stare industrijske panoge: **premog in Fe ruda**
- nove industrijske panoge: **nafta in zemeljski plin** (petrokemija) – viri na jugu
- avtoceste, prevozi
- **cenejša delovna sila, dobre cestne povezave, selitev na JV**, po letu 1994 (NAFTA) – selitev v Mehiko, druge kontinente – cenejša delovna sila, več trgovine z Azijo > vzroki za selitev
- **nove industrijske panoge**
  - o temeljijo na znanju
  - o tuje investicije
  - o visoka raven proizvodnje
  - o letalska, vesoljska industrija, proizvodnja medicinske, računalniške opreme, telekomunikacij, biotehnologija
  - o univerzitetna središča
  - o v predmestju (v obliki industrijskih parkov)
- veliko selitev v **sončni pas** (J in JZ ZDA)
- sporazum **NAFTA**
- **sončni pas – gospodarska, kulturna, politična protiutež SV**
- Cape Caneveral, Disneyland, Sicilijeva dolina, Hollywood
- **Silicijeva dolina** – JV od San Francisca, mikroelektronika, obrati elektrotehniške industrije, zgostitev raziskovalcev, silicijevi čipi, vlaganje PENTAGONA in NASE, zgostitev podjetij,
- problemi: promet, okoljski problemi, dvig cen, gospodarske težave, čezmerna proizvodnja, konkurenca
- **tehnopol**

b) ZDA IN KANADA- DRŽAVI POINDUSTRIJSKE DRUŽBE

- **visoka tehnologija**
- veliko zaposlenih v **storitvenih dejavnostih**: trgovina, promet, bančništvo, izobraževanje, zdravstvo

- zmanjšani delež v primarnih dejavnostih
- ZDA in Kanada medsebojni **najpomembnejši partnerici**
- **več surovin v Kanadi**
- **ZDA - kmetijstvo, industrija, višji BDP**
- **V Kanadi manj kriminala, nižji BDP, manj brezposelnosti, izvoz hrane, mirnejše življenje**